

ANADOLU SELÇUKLULAR DÖNEMİNDE AHİ TEŞKİLATINDA EĞİTİM

Doç. Dr. Fahri KAYADİBİ*

GİRİŞ

Anadolu'da birer eğitim yuvaları olan medreseler Selçuklular zamanında gelişti. Esasen Alparslan ve Melikşah'a vezirlik yapmış olan Nizamülmülk'ün Nişabur'da inşa ettiği ilk medrese Nizamiye medresesinin Selçuklular zamanında kurulmuş olması Selçukluların bilim ve eğitime ne kadar değer verdiğini göstermektedir. Nizamiyelerin ders programlarında İslami ilimlerin yanısıra müspet ilimlere de önem veriliyordu. Tıp, astronomi, matematik gibi dersler okutuluyordu. Bu medreseler daha sonra gittikçe gelişmişler ve çoğalmışlardır. Anadolu'da da gene Selçuklular zamanında gelişti. Bunlardan Konya'da Sırçalı 640 (1243/1244)'ta Karatay Medresesi 649 (1251/1252), İnce Minareli Medrese 674 (1275/1276)'de inşa edilmişlerdir¹. Bunlardan başka daha başka şehirlerde de medreseler inşa edilmişti. Nitekim İbn-i Batuta'nın Seyahatnamesine bakıldığı zaman buralarda en küçük kasaba ve şehirde bile medreselerin bulunduğu görülecektir. Hatta bu seyyah medrese hocaları ile olan sohbetlerini de anlatır.

Anadolu Selçuklularında eğitimin medrese adı altında şekillenerek sistematik bir duruma gelişine paralel Ahilik teşkilatında da esnaf ve sanatkarlarının esaslı bir şekilde yetiştirilmesindeki eğitici faaliyetler görülmektedir. O gün Ahilik Teşkilatında başlayan bu yaygın eğitim faaliyetleri, esnaf ve sanatkarların eğitimle mesleki yükselme, dayanışma, iş ahlakı, kaliteli ürün, sevgi-saygı kuralları günümüz iş dünyasının da aradığı özelliklerdir. Bu nedenle Ahî Teşkilatındaki eğitim faaliyetlerini inceleyerek ortaya konması çağımız-

* İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

¹ Ziya Kazıcı, İslam Eğitim Tarihi, İstanbul, 1995, s.47.

da aranan vasıflı ve kaliteli meslek mensuplarının yetiştirilmesine ışık tutacaktır.

AHİLİK

"Ahî" kelimesi Arapça "Kardeş" manasına gelmektedir. Ancak Divan-ı Lügati-t-Türk'te "Ahî" kelimesinin eli açık, cömert manasında "Akı"dan geldiği ifade edilmektedir².

Müslüman Türklerin, ekonomik ve sosyal hayatlarının düzeninde önemli rol oynadığı bilinen ahîlik, Anadolu'da Selçuklular döneminde meydana çıkan, Osmanlı Devletinin ilk yıllarında etkili olan önemli bir yaygın eğitim kurumudur. Bir başka deyişle Ahîlik 13. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar Anadolu'daki esnaf ve san'atkar birliklerine verilen bir addır³.

Şu halde Ahîlik küçük esnafın çırak, kalfa ve ustalarının yetiştirilmesini içine alan, mesleklerini doğruluk-dürüstlük prensiplerine uygun olarak yapmalarını ve ayrıca eğitim görmelerini hedefleyen bir teşkilattır.

İbn Haldun nasıl san'atı ve san'at kollarını uygarlığın gereği olarak görmüşse⁴ Ahi Evren de toplumun mutluluk ve refahı için bütün san'at kollarının yaşatılmasının gerekli olduğunu savunmuştur.

Ahîlik bir tarikat değil, bir Türk esnaf birliği kuruluşudur⁵.

AHİ BİRLİKLERİNİN KURULUŞU VE YAYILIŞI

Ahi birliklerinin nerede ve ne zaman kurulduğu kesin olarak bilinmemekle birlikte, bazı tarihî olaylar bu teşkilatın kuruluşu hakkında fikir vermektedir. Mesela ahîliğin bütün Anadolu'ya yayılmasına hizmet eden Sultan Alâ u'd-dîn Keykubad'ın 1237 yılında oğlu II. Gıyâs'u'd-dîn Keyhüsrev tarafından öldürtülmesi üzerine, Ahîlerle Türkmenlerin bu sultana karşı direnişe geçtikleri bilinmektedir⁶.

Bu olay ahî birliklerinin XIII. Yüzyılın birinci yarısında güçlü ve yaygın bir teşkilata ve müessiriyete ulaştığını ortaya koymaktadır. Bu gerçekten hareketle ahî birliklerinin Türklerin İslamiyeti toplu olarak kabul etmeye başladıkları X.-XI. Yüzyıllarda kurduklarını söylemek mümkündür.

² Kaşgarlı Mahmut, Divanu Lügati't-Türk, Türk Dil Kurumu Yayını, c.1, s.90.

³ Neşet Çağatay, Bir Türk Kurumu Olarak Ahîlik, (Konya S.Ü. Yılığ), 1981, s.3.

⁴ İbn Haldun, Mukaddime, s.400-402.

⁵ İslam'da Mezhepler Ansiklopedisi, "Ahîlik" Maddesi.

⁶ Mikâil Bayram, Anadolu Selçukluları Zamanında Ahî Teşkilatının Kuruluşu ve Gelişmesi, İstanbul, 1986, s.177.

Ahî birlikleri belli ihtiyaçları karşılamak gayesi ile kurulmuşlardır. Bu ihtiyaçlar Selçuklu dönemi Anadolu'sunun bazı sosyal yapı özelliklerinden kaynaklanmaktadır.

AHİLERDE EĞİTİM

Ahîlerde eğitim faaliyetleri tamamen hayata dönük olarak İslam Dininin eğitime verdiği önem çerçevesinde iş dışında ve iş başında düzenlenmektedir. İslam Dininin üzerinde önemle durduğu ilke her iki dünya hayatını kazanabilecek "iyi insan" yetiştirmektir.

Ahîlikte genel eğitimle meslek eğitimi bir bütünlük içinde ele alınarak uygulanmaktadır. Bir terbiye ocağı olan zaviyelerde genel eğitim yapılırken, çalışma ve iş hayatında da meslek eğitimi sürdürülmektedir.

Selçuklu Anadolu Beylikleri ve Osmanlı dönemlerinde faaliyet gösteren Ahî Birlikleri bir Meslekî ve dinî dayanışma birliği olduğu kadar, aynı zamanda da birer meslekî, ahlakî ve dinî eğitim ocağı durumundadırlar.

Genç, ahî birliğine girdiği andan başlayarak devamlı bir eğitime tabi tutulur. Ahisine itaat etmesi, onun her sözünü kabul etmesi, ondan izin alamadan hiçbir işte bulunmaması, Ahi'sinin sözünden çıkmaması esastır.

Genç Ahi ilk defa yol kardeşi tarafından ilmi ve ahlaki eğitime tabi tutulur. Çırak olduğunda ustasından dükkân ve atölyelerde eğitime tabi tutulur. Atölyelerde tatbikata katılarak mesleki eğitimini alırdı. Kalfa veya usta olduğunda da Ahi şeyhi (Ahibaba) tarafından dini tasavvufî nitelikte ahlaki eğitimini alırdı. Ahi şeyhi birliğin maddi ve manevi idarecisi, diğer taraftan gene esnaf birliğinin hocası, öğretmeni idi. Çıraklar, kalfalar ve ustalara her türlü talimatı verebilirdi.

Ahi önce şeyhi tarafından birliğe alınır, sonra ustası yanına çırak olarak kabul edilir. Daha sonra yapılan bir merasimle dini, ilmi, ahlaki ve asgari eğitim için talebe olarak kabul edilir. İbn-i Batuta, ahilerin beldede güvenlik sağlama görevini de yaptığını söyler. Hatta kendilerine sığınan köylüleri de eğiterek ve meslek sahibi yaparak ortadan kaldırdıklarını anlatır⁷.

Atölyeler ve ticarethanelerde mesleki eğitim, zaviyelerde de dini ahlaki eğitim verilirdi.

Ahi zaviyelerinde çıraklar ve ustalardan başka öğretmenler, müderrisler, kadılar hatipler, vaizler ve emirler... gibi büyükler ve ilim ehli de bulunurdu⁸.

⁷ et-Tanci, Muhammed, İbn-i Batuta Seyahatnamesi, sadeleştiren: Mümin Çevik, Üçdal Neşriyat, İstanbul-1983, s.194.

⁸ Neşet Çağatay, Bir Türk kurumu olan Ahilik, (Selçuklu Üniversitesi Yıllığı) Konya-1983, s.139.

Ahi birliklerinin geliştirdikleri eğitim sisteminin karakteristik özelliklerini şöyle sıralamak mümkündür. Bu eğitim sisteminde:

a) İnsan bir bütün olarak ele alınmış, ona yalnız mesleki bilgi değil dini, ahlaki ve içtimai bilgiler de birlikte verilmiştir.

b) İş başında yapılan eğitimin iş dışında yapılan eğitimle bütünleşmesi sağlanmıştır.

c) Eğitim belirli bir noktada tamamlanan değil, ömür boyu süren bir faaliyet olarak ele alınmıştır.

d) Köylere kadar varan bir teşkilat kurulmuştur.

e) Sistem, Ahilik prensiplerine uymayı kabul eden herkese açıktır.

f) Derslerin yetkili kişiler tarafından verilmesi esastır.

g) Eğitimden herkes ücretsiz olarak faydalanır.

Mesleki eğitimi genel eğitimi ile birlikte bir bütünlük içerisinde ele alıp, bunu ömür boyu devam edecek bir faaliyet olarak uygulamaya koymak sistemin en çarpıcı özelliğidir⁹.

EĞİTİM UYGULAMALARI

Ahi birliklerinde mesleki eğitim iş başında kalfalar ve ustalar tarafından verilirdi. mesleki eğitimle genel eğitimi ve içtimai hayatı bütünlük içerisinde ele alan Ahi birliklerinde, bir gencin meslek hayatının ilk kademesi yamaklıktır. En çok 10 yaşında olan çocukların velisi tarafından ustaya bir sanat öğrenmek maksadı ile verilmesi ile yamaklık dönemi başlardı. İlk zamanlar esnaf yamaklarının ve çıraklarının okuyup yazmalarına hususi itina gösterilirdi¹⁰.

Yamaklar iş yerinde mesleki eğitim görürken zaviyelerde de dini ve sosyal bilgileri alarak eğitimlerini bir bütünlük içinde devam ettirirdi. Ahi birliklerine yeni katılanlara öncelikle teşkilatın adap ve erkanı öğretilirdi. Zaviyelerde özellikle Cumartesi akşamları bu kaidelerin öğretilmesine ayrılmıştı¹¹.

Her şeyden önce birer terbiye ocağı olan zaviyelerde okur yazarlık eğitimi de yapılır ve dini ilmi bilgiler verilirdi. Edebiyat, Kuran-ı Kerim, Türkçe, Arapça, dillerinin öğretilmesinden başka güzel yazı yazma, musiki dersleri de verilirdi. Büyük şairimiz Baki, bir saraç çırağı olarak böyle bir eğitimden geçti.

Zaviyelerde gençlere bu eğitimleri veren kişilere "Muallim Ahi" veya "Emir" denirdi. İlmî sahada yetkili kişilere de ders verdirilirdi. Zaviyelerde öğretmen ve pirlar önünde şarkılar ve ilahiler okunur, oyunlar oynanırdı. İç açıcı

⁹ Yusuf Ekinci, Ahilik, Ankara, 1991, s.85.

¹⁰ Yusuf Ekinci, a.g.e. s.86.

¹¹ Cevat Hakkı Tarım, Tarihte Kırşehir-Gülşehir, Yeniçağ Matbaası, İstanbul, 1948, s.85.

konuşmalar, eğlenceler ve konuşmalar yapılırdı. Kendilerini böyle bir programla gençlerin eğitime veren pirlere onları sanatkar olarak, insan olarak olgunlaştırırdı. Zaviyelerde yapılan umumi eğitim devam ederken çalışma hayatında da mesleki eğitim devam ettirilirdi.

İki sene ücretsiz yamaklık edenler özel bir törenle çıraklığa yükselirdi. Çıraklık her meslekte değişik sürelerde olmakla beraber genelde 1001 gündür. Çırak ustasına itaat etmek ustası da çırağa mesleğin bütün incelikleriyle beraber iş hayatı için gerekli olan bilgileri öğretmek zorundaydı.

Çıraklar, çıraklık süresini doldurup sanatında kalfalığa yükselecek bir bilgiye kavuştuğunda, usta ve kalfasının yardımıyla geçireceği bir imtihanla kalfalığa yükseltilirdi.

Kalfalık dönemi bütün meslekler için üç yıldır. Bütün eğitimlerini sırayla tamamlayıp sonuna gelen kalfa, kendi sanatı ile ilgili ve kendi eli ile yaptığı bir eseri hazırlar ve bunu Ahibaba vekilinin başkanlık ettiği ustalar meclisine sunardı. İş zaviyede toplanmış ustalar tarafından beğenildiğinde genç kalfa ustalığa yükseltilir ve Ahibaba Vekili tarafından kulağına şu sözler söylenirdi.

"Harama bakma, haram yeme, haram içme.

Doğru, sabırlı dayanıklı ol.

Yalan söyleme, büyüklerinden önce söze başlama.

Kimseyi kandırma kanaatkar ol.

Dünya malına tamah etme. Yanlış ölçme, eksik tartma.

Kuvvetli ve üstün durumdayken affetmesini, hiddetli iken yumuşak davranmasını bil ve kendin muhtaç iken bile başkalarına verecek kadar cömert ol."¹²

Ahilik eğitiminde dini ahlaki eğitimle birlikte teorik ve pratik olarak uygulamalı meslek eğitimi yapılmaktadır. Meslekte yükseliş belli prensipler dahilinde hakkıyla olabilmektedir. İş ve meslek ahlakı, mesleki dayanışma, tüketiciyi gözetme, kaliteli ürün üretme ön plandadır. Mesleğinde ilerleme devamlılık vardır. Eğitim ömür boyudur. Günümüzde de hayat boyunca eğitime çok önem verilmektedir. 1960'lı yıllarda başlayan "Hayat boyu eğitim" kavramı üzerindeki eğilim UNESCO'nun 1970 yılını "Eğitim Yılı" olarak kabul etmesiyle daha da önem kazanmış ve bu münasebetle hazırladığı tasarıda şu ilkeleri koymuştur:

1. Dünya sürekli bir gelişme içindedir.
2. Eğitim okulla bitmez bütün hayat boyu sürer.
3. Okullarda öğrenilen bilgiler bir süre sonra yetmemeye başlar.

¹² Sabahattin Güllülü, Ahî Birlikleri, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1977, s.153.

İşte Ahilik eğitimi hayat boyu devam eden bir vetire olarak kabul etmek suretiyle, yüzyıllar ötesine ışık tutmuştur. Ahi zaviyelerinde kırk yaşın üstünde insanlara da okuma yazma öğretilmiştir. Hatta bunlar arasında Divan yazacak kadar olgunluğa ulaşanlar dahi vardır. Ahi birlikleri üyelerini öğrenci ve eğitici olarak sürekli bir eğitim ortamında tutuyordu. Öğretecek bir şeyleri olan herkesten eğitici olarak faydalanmak ve her fırsatta eğitim yaptırmak bu teşkilatın önemli bir özelliğidir. Eğitim sadece kişiyi geliştiren bir faaliyet olarak değil, aynı zamanda onu işyerine, büyüklerine ve topluma saygı duyup gönülden bağlanmasını sağlayan bir araç olarak da görülmekteydi¹³.

TEORİK EĞİTİM

Ahilerde en çok dikkati çeken teorik ve pratik eğitimin bir bütünlük içinde beraberce verilmesidir. Zaviyelerde (Terbiye Ocağı) öğretmen Ahi ya da Emir denilen kişilerce teşkilata yeni giren gençlere okuma yazma öğretilir, dini ve ilmi bilgiler verilerék dinin esasları, edebiyat, Kuran okuma, Türkçe, Arapça, Hat sanatı, Musiki, Terbiye, temizlik ve birliğin geleceği hakkındaki bilgilerin yanı sıra askerlik ile ilgili bilgilerde öğretilirdi¹⁴.

Ahilikte genel eğitimle mesleki eğitimin birlikteliği sağlanarak meslek erbabının yetiştirilmesi esası getirilmiştir.

İŞ BAŞINDA EĞİTİM (PRATİK)

Genel olarak işbaşındaki eğitimle çarşı, Pazar gibi yerlerdeki esnaf ve sanatkarlarda dükkanları zamanında açıp kapama, dürüst çalışma, üretimi artırma, çırak ve kalfaları iyi yetiştirme gibi iyi davranışların geliştirilmesi hedeflenmektedir¹⁵.

Ahilikte ehliyet derecelerini elde etmenin belli ölçüleri vardır. Gösterilen ölçüye uymayanın herhangi bir dereceye sahiplenme imkanı yoktur. Bu dereceler yamak, çırak, kalfa ve üstattır¹⁶.

Kendine bir yol atası ile iki de yol kardeşi bularak bir ustanın yanına çırak olarak giren genç oraya bağlanmış sayılırdı. Bu yerde eğitimin pratik (uygulamalı) kısmını yapar ve sanatını iş başında iyi öğrenmeye özen gösterirdi.

¹³ Yusuf Ekinci, a.g.e. s.145-146.

¹⁴ Refik Soykut, Orta Yol Ahilik, Ankara, 1971, s.100-101.

¹⁵ Yahya Akyüz, Türk Eğitim Tarihi, Ankara, 1985, s.48.

¹⁶ Mübahat Kütükoğlu, "Osmanlı İktisadî Yapısı", Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi, İstanbul, 1994, s.609-610.

HAYAT BOYU EĞİTİM

Ahilik eğitim sisteminde sanatkarın hayat boyunca mesleğinde kendisini yenilemesi, sanatını ilerletmesi esastır. Son yıllardaki eğitimdeki genel eğilimler ahiliğin yüzyıllar ötesine ışık tutan bir düşünce olduğunu, özellikle günümüzde hayat boyu eğitimin çok önemli olduğunu ortaya koymuştur. Çünkü bir insanın sadece gençlik çağında öğrendiği bilgi ve becerilerle mesleğini hayatının sonuna kadar devam ettirmesi mümkün değildir. Teknoloji o kadar hızlı değişiyor ki bazı meslek alanlarında bir yıl önceki bilgi yetersiz hale gelebiliyor. Bu hıza uyabilmek için, ülkelerin öğrenmek öğrenme faaliyetlerini hayatları boyunca devam ettirmeleri gerekiyor.

AHLAK EĞİTİMİ

Ahilikte karşılıklı sevgi, saygı ve dayanışma esastır. İşini dürüst ürününü sağlam yapma, mesleğini lekelememe gibi iş ahlakı yanında alışverişte ticari ahlakın da olmasına özen gösterirlerdi. Herhangi bir şekilde tüketiciyi kandıranlar cezalandırılırdı. Bu ahlaki eğitim kişilere her fırsatta verilmeye özen gösterilirdi.

Ahilerin kaçınması gereken tutum ve davranışlar da öncelikle öğretilen bilgiler arasında idi. Yiğidi yiğitlikten ahiliği ahilikten çıkaran davranışlar şöyle açıklanmıştır¹⁷.

Şarap içmek, zina yapmak, livata yapmak, gammazlık dedikodu ve iftira etmek, münafıklık, gururlanmak, kibirlenmek, sert ve merhametsiz olmak, haset etmek, kin tutmak, affedici olmamak, sözünde durmamak, yalan söylemek, emanete hıyanet etmek, kadınlara şehvetle bakmak, insanların ayıbını açığa çıkarmak, cimri olmak, gıybet etmek, hırsızlık etmek.

Ahilik, her şeyden üstün tutulan insanın dünyasında ve ahiretinde mutlu olabilmesi için onu bir bütün olarak ele almış ve "İnsan-ı Kâmil" diyebileceğimiz bir ideal tipi ortaya koymuştur. Ahi ahlak kaideleri ve eğitimi bu ideal tipi hedeflemiştir. Genel bir ahlak yapısını yansıtan formal ahlak kaideleri, açık ve kapalı, dışa ve içe ait olmak üzere sınıflandırılan 12 emirden meydana gelmektedir¹⁸.

Kapalı ve dışa ait olan altı emir şunlardır:

– Gayrı meşru ilişkilerden (zinadan) sakınılmasını isteyen şalvarla ilgili emir

¹⁷ Abdülbaki Gölpınarlı, "Burgazî Fütüvvetnamesi", İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt: 15.

¹⁸ Sebahattin Güllülü, Ahi Birlikleri, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1977, s.94.

– İslam dinine göre yasak edilmiş yiyecek ve içeceklerin yenilip içilmesini isteyen mide ile ilgili emir.

– Yalandan, dedikodudan, boş laftan ve gıybetten sakınılmasını isteyen dil ile ilgili emir.

– Görülmemesi ve duyulmaması gereken şeylerin görülüp duyulmamasını isteyen, kulak ve göz ile ilgili emir.

– Kötülük etmekten sakınılmasını isteyen el ve ayakla ilgili emir.

– Dünya malına ve nimetlerine Ahireti unutturacak kadar bağlanılmasını isteyen hırs ile ilgili emir.

Bu emirleri "eline,diline, beline hakim ol" şeklinde özetleyen Müslüman Türk Milleti, hâlâ bir deyim olarak kullanmaktadır.

Açık ve içe ait olan altı emir ise şöyledir:

– Cömertlik

– Tevazu

– Kerem (alıcenaplık ve alçak gönüllülük)

– Merhamet ve bağışlama

– Bencil olmama

– Realizm (uyanıklık -hayal şarabıyla sarhoş olmama)

Daha çok mesleki dayanışma ve teşkilat içi münasebetleri düzenli ihtiyacımdan doğan informal ahlak kaideleri ise şöyle sıralanabilir¹⁹:

– Ahinin emeğini değerlendirecek bir işi, özellikle bir sanatı olmalıdır.

– Ahi birkaç iş veya birkaç sanatla değil kabiliyetine uygun olan tek bir iş veya sanatla uğraşmalıdır.

– Ahi işinin veya sanatının geleneksel pirlerinden kendi ustasına kadar büyüklerine içten bağlanmalı, sanatında ve davranışlarında onları örnek almalıdır.

– Ahi geçiminden arta kalanını tümüyle yoksullara ve işsizlere yardımda kullanmalıdır.

– Ahi bilgi sahibi olmalı bilginleri sevmeli beylerin, uluların kapısına gitmemeli, aksine padişah bile onun ayağına gelmelidir.

– Fütüvvet (Ahilik), adeta bir ağaçtır, doğruluk yerinden biter, yaprakları edeptir, hayadır, kökü Allah'ı tek bilmektir, yemişi evliya sohbetidir, suyu rahmettir. Bu ağaç yiğidin gönlünde biter, yaprakları yücelir.

¹⁹ Orhan Türkoğan, Türkiye'nin Sanayileşmesi, Töre, Devlet Yayınevi, Ankara, 1981, s.640.

AHİLİKTE MESLEKİ YÜKSELME VE ÇALIŞMA DİSİPLİNİ

Ahilik teşkilatında mesleki yükselme mesleki kurallar dahilinde ve sistimli bir çalışma disiplini içinde olmaktadır. Yamaklık, çıraklık, kalfalık, ustalık belli bir eğitim süreciyle ve eğitimin bitiminde belli merasimlerle bir üst dereceye geçebilirlerdi.

İki yıl ücretsiz olarak bir ustanın yanında yamaklık eden çocuklar özel bir törenle çıraklığa yükseltirlerdi. Çıraklık merasimi ile çırak olan genç, ustanın yanında çıraklık süresi olarak kabul edilen 1001 günü geçirmek durumundadır.

Ahilikte "Kalfalık süresi üç yıldır. Çıraklar, çıraklık süresini tamamlayıp kalfalığa yükselebilecek bilgiye sahip olduklarında başarılı bir sınavla kalfalığa yükselirlerdi. Üç yıl kalfa olarak çalışıp kendisine verilen görevleri yerine getiren, çırakları yetiştirmede titiz davranabilen diğer kalfalarla iyi geçinebilen, dükkan açabilecek duruma gelen kalfalar ustalığa yükselirdi. Kalfalıktan ustalığa yükselişte kalfa kendi yaptığı eserini heyete takdim etmek durumundaydı. Ayrıca her kademenin kendisine ait törenleri vardı.

Esnaflığa giren gencin, beceri sahibi olmadıkça, zamanını beklemedikçe yükselmesine ve dükkan açmasına imkan yoktur²⁰.

Gencin en önemli görevi, önce yol atasına, yol kardeşine, ustasına, mesleğine ve sanatına, fütüvvet ehline, sonra da tarafsız olarak insanlara yardım etmektir. Fütüvvet yolunda her şey sınırlıdır. Ve kanuna tabidir. Şu halde hiç kimse keyfi harekette bulunamazdı²¹. Bu bakımdan fütüvvette bir demokrasi ve düzen hakimiyeti mevcuttu²².

İş ve çalışma hayatı belli bir düzen ve disiplin altına alınan esnaf birlikleri karşılıklı kontrol ve tahsis prensibine bağlıdır. Başka bir ifadeyle liberalist sistemde olduğu gibi herkesin mesleğini istediği yerde yapması mümkün değildir²³.

Bir dereceden bir üst dereceye yükselmek için ehliyet ve liyakat şartı aranmaktadır. Teşkilatta hiyerarşik düzen hakimdir, en büyüğü dahi olsa kurumda keyfi davranışlara yer yoktur. Yükselme ya da dükkân açma ancak kişinin uzmanlaşmasına bağlıdır²⁴.

O halde sanatta gösterilen itina ve yükselme güçlüğü, rasgele dükkân

²⁰ Abdülhakî Gölpinarlı, İslam Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları, İFM, XI, I, 4, İstanbul, 1949-50, s.90

²¹ Mehmet Şahin, "İş Ahlakının İktisadî Gelişmedeki Önemi Üzerine Bir Deneme", Türk Kültürü ve Ahlakı, İstanbul, 1986, s.109-110.

²² Refik Soykut, Orta Yol Ahilik, Ankara, 1971, s121-122.

²³ Kemal Turan, Ahilikten Günümüze Mesleki ve Teknik Eğitimin Tarihi Gelişimi, İstanbul, 1996, s.40.

²⁴ Ahmet Tabakoğlu, Türk İktisat Tarihi, İstanbul, 1986, s.409.

açma ve disiplinsizliğin sanata vereceği zararı önlemek bakımından önem taşımaktadır.

Diğer yandan esnaf ve dükkân sayısı, üretim araçları, iş aletleri ile sınırlı bulunmaktadır. Bir bakıma ihtiyaca göre üretim prensibi hakimdir²⁵.

Anlaşıyor ki, esnaf ve tüccarın bir taraftan işsiz kalmaması, diğer taraftan da aşırı üretimin önlenmesi esas alınmıştır.

Ahi teşkilatında karşılıklı sevgi, saygı ve güven prensipleri hakimdir. Mesleğe yeni giren, teşkilatın kurallarına uyan, sanatın inceliklerini öğreninceye kadar ustasına sadakatla hizmet eden, mesleğe, sanata, birliğe, yardımlaşmaya, sandığa ihanet etmeyen gencin istikbali birlik mensuplarınca teminat altına alınmıştır²⁶.

Diğer yandan esnaf teşkilatında, suçu gerektiren bir davranışında cezasız kalması söz konusu değildi. Kişi önce uyarılır sonuç vermezse cezaya başvuruldu. Bu ceza suçun cinsine göre hafif olabileceği gibi geçici ya da sürekli olarak meslekten men cezaları gibi ağır cezalar da uygulanırdı²⁷.

Esnaf, alış-verişlerde bir malın fiyatını istediği gibi artıramaz ve keyfi olarak fiyat ayarlaması yapamazdı. Bozuk mal üretilemez, tüketici kandırılmazdı. Teşkilatta karşılıklı sevgi, saygı ve güven prensipleri hakimdi.

SONUÇ

Ahî Teşkilatında eğitim, günümüz eğitiminde de geçerli olan teorik ve pratik (uygulamalı) şeklindeydi. Ezbercilik yoktu. Meslekî yükselişler sınavlarla kademe kademe hakkıyla olurdu. Kimse hak etmediği meslekî dereceye yükselemezdi. Esnaf teşkilatı arasında sevgi, saygı ve güven vardı. Üretilen mal sağlam, kaliteli ve kullanılabilir olacak ve tüketici kandırılmayacaktı. Bu tutum ise günümüz dünyasının aradığı kalite ve standartları daha o günden koymaya çalışmaları açısından çok önemlidir. Ahîlik eğitiminde tespit ettiğimiz aşağıdaki özellikler gene günümüz dünyasının eğitim sistemlerinde aranan özelliklerdir.

1. Kişi mesleğini kabiliyetine göre seçmeli, seçtiği meslekte öğrenimine devam etmeli ve tekrar meslek değiştirmemelidir. Çünkü meslek değiştirmek eğitimde zaman, insan gücü ve kaynak israfına neden olmaktadır.

2. Kişi mesleğinde iyi yetiştirilmelidir.

3. Meslek mensupları meslek ve iş ahlakına sahip olmalıdırlar. Meslekî ihmal, hata ve suçlar kendi içlerinde cezalandırılmaktadır.

²⁵ Ahmet Tabakoğlu, a.g.c. s.410.

²⁶ Cevat Sıdal, "Çıraklık Eğitimi", Cumhuriyet Döneminde Eğitim, İstanbul, 1983, s.427.

²⁷ Gökhan Evliyaoglu, Türk İktisat Tarihi, İstanbul, 1972, s. 134-135.

4. Kişiyi meslek eğitimi verilirken mesleğinde araştırmacılık ruhu da verilmek ömür boyu meslekî gelişmesinde yenilikler yapmalıdır. Çünkü bir insan sadece gençlik çağında öğrendiği bilgi ve becerilerle mesleğini hayatının sonuna kadar devam ettirmesi mümkün değildir. Günümüzde teknoloji o kadar hızlı değişiyor ki, bazı meslek alanlarında, bir yıl önceki bilgi yetersiz hale gelebiliyor. Bu hıza uyabilmek için, ülkelerin öğrenme faaliyetlerini hayatları boyunca devam ettirmeleri gerekiyor. Nitekim 1960 yıllarında başlayan "Hayat Boyu Eğitim" kavramı üzerindeki eğilim UNESCO'nun 1970 yılını "Eğitim Yılı" olarak kabul etmesiyle daha da önem kazanmış ve bu münasebetle hazırladığı tasarıda şu ilkeleri koymuştur:

- a. Dünya sürekli bir gelişmenin içindedir.
- b. Eğitim okulla bitmez, bütün hayat boyu sürer.
- c. Okullarda öğrenilen bilgiler, bir süre sonra yetmemeye başlar.

İşte bu şartlar Ahîlikteki ömür boyu eğitimi, mesleğinde yenilenmeyi, ilerlemeyi önemli hale getirmiştir. İşbaşında eğitim ve hizmetiçi eğitimler günümüzde bunun için önemli hale gelmiştir.

5. Eğitimde ezbercilik yoktur. Nazarî ve uygulamalı eğitim bir bütünlük içinde verilmektedir. Ahîler yüzyıllar önce üyelerine işyerinde meslek eğitimi, zaviyelerde ise genel eğitimi vermek suretiyle asırlar ötesine ışık tutmuşlardır. Günümüzde nazarî eğitimle birlikte uygulamalı eğitimin, meslekî stajların ne kadar önemli olduğunu hepimiz bilmekteyiz

6. Ahîlikte her önüne gelen istediği yerde istediği işi kuramaz. Kuracağı iş, belli şartları yerine getirdikten sonra mesleği ile ilgili ve ihtiyaca uygun olmalıdır. Böylece eğitim istihdam ilişkisi kurulmaktadır. İhtiyaç kadar meslek eğitimi vermekte, ihtiyaç kadar iş yeri açmakta ve eğitilmiş işsizler ordusunun yığılmasını önlemektedir.

7. Meslekî dayanışma, karşılıklı sevgi-saygı ve güven ahilik sisteminde çok önemlidir

8. Ahîlik teşkilatı, eğitimde insanı bir bütün olarak ele almış, sadece genel ve meslekî eğitimi değil, kişinin boş zamanlarını değerlendirme faaliyetlerini de organize etmiştir. Yaren sohbetleri, çeşitli toplantılar ve eğlenceler ile üyelerin eğitimlerini bir bütünlük içinde geliştirerek boş zamanları değerlendirme hususunda günümüze ışık tutmuştur.

9. Ahîlik, eğitim ile birlikte ekonomik, sosyal ve kültürel hayatı bir bütün olarak ele alıp insanların her yönüyle bunlara uyum sağlayacak şekilde yetiştirdiğinden, dış verimliliği son derece yüksek bir eğitim gerçekleştirmiştir.

10. Ahîlik eğitim sisteminde yardımlaşma, dayanışma, iş ve meslek ahlakı, sevgi, saygı, güven, nefesine hakim olmak gibi ahlakî terbiye kurallarının insanlara kazandırılması mevcuttur.

KAYNAKLAR

1. Ziya Kazıcı, İslam Eğitim Tarihi, İstanbul,1995.
2. Kaşgarlı Mahmut, Divanu Lugati't-Türk, Türk Dil Kurumu Yayını, Ankara.
3. Neşet Çağatay, Bir Türk Kurumu Olarak Ahîlik, Konya S.Ü. Yıllığı, 1981.
4. İbn Haldun, Mukaddime.
5. İslam'da Mezhepler Ansiklopedisi, "Ahîlik" Maddesi.
6. Mikâil Bayram, Anadolu Selçuklular Zamanında Ahî Teşkilatının Kuruluşu ve Gelişmesi, İstanbul,1986.
7. Muhammed et-Tancî, İbn-i Batûta Seyahatnamesi, Sadeleştiren: Mümin Çevik, Üçdal Neşriyat, İstanbul,1983.
8. Yusuf Ekinci, Ahîlik, Ankara,1991.
9. Cevat Hakkı Tarım, Tarihte Kırşehir-Gülşehir, Yeniçağ Matbaası, İstanbul,1948.
10. Sebahattin Güllülü, Ahî Birlikleri, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1977.
11. Refik Soykut, Orta Yol Ahîlik, Ankara,1971.
12. Yahya Akyüz, Türk Eğitim Tarihi, Ankara, 1985.
13. Mübahat Kütükoğlu, "Osmanlı İktisadî Yapısı", Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi, İstanbul, 1994.
14. Abdülbaki Gölpınarlı, "Burgazî Fütüvvetnamesi", İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt:15.
15. Orhan Türkoğan, Türkiye'nin Sanayileşmesi, Töre, Devlet Yayınevi, Ankara, 1981.
16. Abdülbaki Gölpınarlı, "İslam Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", İFM,XI, 1, 4, İstanbul, 1949.
17. Mehmet Şahin, "İş Ahlakının İktisadî Gelişmedeki Önemi Üzerine Bir Deneme", Türk Kültürü ve Ahlakı, İstanbul, 1986.
18. Kemal Turan,Ahîlikten Günümüze Meslekî ve Teknik Eğitimin Tarihi Gelişimi, İstanbul, 1996.
19. Ahmet Tabakoğlu, Türk İktisat Tarihi, İstanbul,1986.
20. Cavit Sıdal, "Çıracılık Eğitimi", Cumhuriyet Döneminde Eğitim, İstanbul,1983.
21. Gökhan Evliyaoğlu, Türk İktisat Tarihi, İstanbul,1972.

SUMMARY

The writer points out the types of education in "Ahi" organization which creates more occupational solidarity, interrelatedness, and moral ties during the Selcukian time in Anatolia.